

Rumjana Zlatanova

(Heidelberg, Slavisches Institut, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg)

**Der Sprachbabylonier und Bulgarien
In memoriam Prof. Max Mangold
(8.05.1922 – 3.02.2015)**

Resümee: In Memoriam des Begründers und Leiters des Instituts für Phonetik an der Universität des Saarlandes, wo der Schweizer Gelehrte die Gebiete der allgemeinen Sprachwissenschaft, Graphemik, Dialektologie, Lexikographie, Afrikanistik und Esperantologie in Forschung und Lehre vertrat. Gewidmet dem Sprachgenie, der Dutzende lebendige und tote Sprachen nicht nur theoretisch, sondern auch praktisch beherrschte; dem Herausgeber der Reihen *Phonetica saraviensia*, *Africana saraviensia linguistica*, dem Autor des bekannten normativen *Duden-Aussprachewörterbuch*, dem Mitherausgeber renommierter Veröffentlichungen des Bibliographischen Instituts (Mannheim-Wien-Zürich) und zahlreicher Publikationen, u.a. *Sprachwissenschaft* (1973), *Phonetic Emphasis. A Study in Language Universals* (1975), *Увод в езиковнанието с оглед и на българския език* (1988), dem großen Kenner und Freund Bulgariens.

Румяна Златанова

(Хайделберг, Славистичен институт, Университет „Рупрехт-Карлс“)

**Универсалният свят на езиковеда и България
В памет на проф. Макс Манголд
(8.05.1922 – 3.02.2015)**

Сложни и многопосочни са процесите на комуникация и взаимодействие между България и Германия, характеризиращи се от векове с интензивен културен и стопански обмен. „Промяната“ от 1989/1990 г. доведе до преодоляване на появилия се, вследствие на последиците от Втората световна война, застой в немско-българските взаимоотношения, особено между България и Федеративна Република Германия. Въпреки това научно-културният диалог продължава да се поддържа, предимно въз основа на сътрудничествата между университетите в Хамбург и Саарбрюкен. Но и в рамките на съответните институции, заслуга за това развитие имат отделни личности, които съумяват да създадат свободни пространства за разгръщане на духовния диалог още по време на „желязната завеса“. Връзките между Саарбрюкен и София са по-стари

от сключения през 1980 г. Договор за сътрудничество между двата университета, в резултат на който обаче те получават съществен тласък в развитието си.

През 1959 г. за директор на новоосновения Институт по славистика към Саарския университет е избрана проф. Линда Садник. Само за десетина години тя успява да събуди траен интерес към славистиката у студентите си, както и да създаде единствена по рода си в Западна Европа палеославистична и палеобългаристична школа (срв. Златанова 1980). В рамките на класическата немскоезична славистика особено значение се отдава на старобългарския като официален книжовен език не само на Първото българско царство, но и като наднародностен литературен език на православните славяни през средновековието, намерил по-късно широко разпространение и в земите на Молдова и Влашко. Ето защо е обяснима голямата ангажираност на професор Садник с проблемите на старобългаристиката в педагогически и научен аспект. Нейните студенти и по-късни последователи – професорите по славистика Херберт Шелезникер (Инсбрук), Рудолф Айцетмюлер (Вюрцбург), Харалд Якше (Грац), Клаус Трост (Регенсбург), Анелиз Леграйд (Манхайм), Екарт Вайер (Фрайбург в Бр.), Волфганг Айсман (Грац), Хайнц Миклас (Виена), Рупрехт Баур (Дуйсбург-Есен), Манфред Трумер (Грац), както и промовиралите под нейно ръководство в Саарбрюкен Анемари Гюнтер, Вулф Будих, Михаел Хендлер, Хорст Кемерер, Херберт Вайман, Иво Бужанчич, Хелга Томас, Бернд Анемюлер и др. – се утвърждават със забележителен успех в трудната област на старобългаристиката и славистиката.

Когато през есента на 1973 г. пристигнах в Саарбрюкен като лектор по (старо)български език и литература (срв. Паскалевски 2006), след като Линда Садник бе променила мястото на дейността си от Саарбрюкен в Грац, ситуацията в Института по славистика и балканология бе твърде усложнена. Въпреки трудностите от различно естество, работата ми намери признание и подкрепа от страна на многобройните студенти, както и на един забележителен интелектуален елит, към който принадлежаха и колеги от различни институти на факултета. Възникналата в рамките на българистичните занятия стимулираща творческа атмосфера бе от решаващо значение за появата на магистърски и докторски работи, с които младите българисти завършваха началния етап на поетия от тях професионален път. Някои от тях взеха участие с доклади на Първия международен конгрес по българистика през 1981 г. в София (срв. Михел 1982, Михел 1987).

Каква голяма изненада представляваше срещата ми с професор Макс Манголд¹, който ме заговори на прекрасен български език без всякакъв акцент. От 1957 до 1987 г. той ръководи основания от него Институт по фонетика към Саарския университет, където в педагогическата си и научна дейност застъпва областите както на фонетиката и

¹ Следва романистика, германистика, славистика, индоевропейско езикознание, балкански и угрофински езици, както и общо езикознание в родния си град Базел, в Женева, Париж и Лондон при Алберт Дебрунер, Валтер фон Вартбург, Албер Сеше, Анри Фрай, Сергей Карцевски, Пиер Фуше, Андре Мартине, Алфред Шарл Гимсон и др. Ангажиран е като преводач на Обединените нации на демаркационната линия между Северна и Южна Корея. След като промовира при Валтер фон Вартбург и се хабилитира в Базел, от 1956 г. преподава в Базел, Цюрих, Бон и Саарбрюкен. За него срв. напр. Тернес, Водарц 1991; Бонер 1993.

фонологията, така и на общото езикознание, графемиката, диалектологията, лексикографията, африканистиката и есперантологията. С излъчването си на вдъхновяващ университетски преподавател, с необикновената си и рядката дарба да владее десетки езици не само теоретически, но и на практика, както и с многостранните си публикации професор Манголд въодушевява цяла интернационална генерация от ученици и последователи в различни области на науката за езика. Завидната лекотата, с която той разчупва традиционните представи за специализираните езикословни занимания в рамките на отделни индоевропейски, африкански, азиатски и други езици е впечатляваща. В разработените под негово ръководство многочислени дисертационни и магистърски работи откриваме проблеми на теоретичното езикознание, на съпоставителното изследване и синхронното описание на отделни езици като бретонски и новоарамейски, африкански езици и немски диалекти, арабски, корейски, руски и други индоевропейски езици, част от които са публикувани в издаваната от него поредица „Phonetica Saraviensia“ (1981-1996). Други дипломни работи и изследвания на африкански студенти върху повече от 30 различни езика на Африка (от акебу до мадагаскарски и волоф) излизат в печатния орган на Института по фонетика „Africana Sraviensia Linguistica“ (1983-1987). По инициатива и с дейното участие на М. Манголд се активизира проучването и синхронното описание на диалектите в Саарската област и в съседната ѝ провинция Райнланд-Пфалц, върху материал от които са завършени над 10 монографични изследвания, граматики и речници от негови студенти и сътрудници. Самият той е автор на „Речник“ и на единствен по рода си в германистиката „Обратен речник“ на говора на град Саарбрюкен.

Имах щастливата възможност да се запозная с безкрайно разнообразие от езикови структури не само от лекциите и занятията на професор Манголд по общо езикознание, фонетика и фонология, но и от езиковите му курсове по грузински и китайски език. Задълбочените познания на проф. Манголд върху славянските езици и специално върху българския език се отразяват още в хабилитационния му труд върху езиковите универсалии *Phonetic Emphasis* (1975), както и в образцово разработените от него научни системи за предаване на чуждоезикови ортографии, включително и за транскрипция на български имена, застъпени обхванато в известния му нормативен „Речник на немското произношение“ (*Das Duden-Aussprachewörterbuch*) от първото до шестото му издание от 2005 г. – неотменим справочник за всички, които изучават, говорят или изследват немския език. Като автор и съредактор откриваме името му и в редица реномирани издания на Библиографския институт (Манхайм-Виена-Цюрих) като: *Das Große Duden-Lexikon* (1964), *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*, Bd. 1.-3. (1979-1981), *Duden. Deutsches Universalwörterbuch* (1983), както и *Langenscheidts Enzyklopädisches Wörterbuch der englischen und deutschen Sprache* (1974-1975), *Großes deutsch-japanisches Wörterbuch* (1985) и др.

Години наред М. Манголд води занятия по руска фонетика и фонология за студентите-слависти. С интерес е очакван на славистичните вечери при г-жа Ина Хелат, представителка на Тартуската лингвистична школа и преподавателка по руски език в Славистичния институт още от времето на проф. Линда Садник, но също така и при

преподавателката по чешки г-жа Нина Гютер или при проф. Герт Хумел. Незабравими са неговите езикови имитации на славянски и други езици, когато показва например как българин, баварец или поляк говорят руски или немски и обратно. Хуморът придава на деликатната му скромност ведрина и настроение, което извиква у присъстващите усмивки от възхищение. Разговорът с него впечатлява с широтата на научните и културните интереси и познания на учения.

Резултатите от научните му изследвания и публикации са иновативни. В легендарната му библиотека се откриват както български граматики, учебни пособия и речници, така и произведения на най-важните български писатели и поети, атласи, карти на страната, плочи, енциклопедии и пр. На стимулиращите контакти с професор Манголд дължа пораждането на редица плодотворни замисли и идеи за палеославистичните ми проучвания. Благодарение на активното му участие като езиков редактор се осъществява издаването на дисертационния ми труд върху проблеми на старобългарския синтаксис (Златанова 1976). По-късно, въз основа на нормативния речник на Л. Садник и Р. Айцетмюлер *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten* (1955), предприех пръв и досега единствен опит в палеославистиката за прилагане на структурния метод на минималните двойки. Впрочем до този момент понятието фонема почти липсва в изследванията по старобългарски език, поради което съществуват различни схващания за състава на старобългарската фонемна система. Резултатите от изследването излизат като кн. 2 на поредицата *Phonetica Saraviensia* (Златанова 1981; Златанова 1984) и са основа за цялостно представяне на старобългарската езикова система и историческия ѝ развой (Златанова 1986).

Като гост на Международния летен семинар по български език и литература в София (многократно от 1974 г. насам), М. Манголд изнася доклади на български език в БАН. Въз основа на успешно въведеното парадигматизиране в европейската лексикографска практика, ученият поощрява колегите си от Института за български език да разработят пълни парадигми за речниците на български език. Изложението си той допълва с обхватна библиография за 25 индоевропейски и други езици на света (Манголд 1981). Не само за научното изследване, но и за езиковата практика въвеждането на номерирани парадигми е наложително, особено ако се вземе под внимание извънредно богатата на форми българска глаголна система. „Българският е държавен език. Български се изучава в широк обхват като чужд език, за което свидетелстват чуждестранните студенти в България, летните семинари, учебниците по български език за чужденци, многобройните двуезични речници (български - албански, английски, гръцки, италиански, македонски, немски, полски, румънски, руски, сърбохърватски, турски, чешки, унгарски)” (Манголд 1981: 287). Тези съображения на М. Манголд от 1981 г. са по-актуални от всякога, особено след влизането на България в ЕС през 2007 г. и обявяването на българския език и българската кирилица за официални в Европа.

По отношение на българската фонетична транскрипция за немци саарландският учен установява липсата на последователно прилагана и приложима българска система за фонетично записване като тази на Международната фонетична асоциация

(International Phonetic Association; Association Phonétique Internationale) или на Duden-Aussprachewörterbuch. Не се прокарва ясна граница между фонетична и правописна транскрипция. Манголд достига до тези изводи след проучване на девет българистични публикации от XX в.² Сред излезлите на немски език български граматика, немско-български разговорници и учебници той изтъква умерено алофонната транскрипция на Ст. Валеви (Polyglott Sprachführer Bulgarisch. Köln-Marienburg 1964) и на К. Харалампиев (Langenscheidts Sprachführer Bulgarisch. Berlin-München-Zürich 1969), най-подходящи, според него, „за немскоговорещи, които се стремят да постигнат добро произношение на български език” (Манголд 1986: 149). Наличие на трудности авторът установява при предаването на вокалните алофони.

Друг негов принос е посветен на един недостатъчно изяснен фонетичен проблем – веларния назал [ŋ], който липсва в руски език, но в български се явява пред фонемите /к/ и /г/. В славянското езикознание се отделя малко внимание на този звук в двата славянски езика. Според автора, причина за това явление е липсата на фонема /ŋ/ в руски и български. За това състояние допринася и ограниченото познаване както на Международната система за фонетично записване, така и рядкото ѝ прилагане за фонетична транскрипция в славистиката. Но за чуждоезиковото обучение „результатите в повечето случаи са неблагоприятни, тъй като не става ясно кога е наложително да се произнесе [ŋ] и кога произношението му не се допуска” (Манголд 1986: 155).

Във връзка с българското издание на неговото ръководство по „Езикознание” (Манголд 1973) проф. Манголд бе така любезен да прегледа ръкописа на моя превод и да включи български примери за илюстрация, да направи допълнения, някои от които представят първо разглеждане и осветление на съответния проблем върху български езиков материал. По този начин се осъществява появата на обработен и допълнен вариант на неговата монография, която в този си вид е по-точно озаглавена като „Увод в езикознанието с оглед и на българския език” (1988). Изданието е посветено на 100-годишнината от създаването на Софийския университет и на 40-годишнината на Саарския университет в Саарбрюкен.

Професор Манголд се занимава задълбочено не само с българския език, но и с духовните и културните традиции на страната ни. Проявява интерес и към езика на траките като предгръцки балкански субстрат. Не само голяма част от Източна Европа, но и просторни области от западната част на Мала Азия, както и земите между северните Карпати и Егейско море, Мизия, Витиния и Пефлагония се обитават през античността от тракийски племена, които до VI-VII в. представят езикова, етническа и културна общност. В Националния археологически музей, София, Макс Манголд има възможност да разгледа някои от забележителните сребърни и златни съкровища, които свидетелстват за високото развитие на тракийската торевтика и богатството на местните владетели (срв. Фол, Лихардус, Николов 2004). По време на пътуване из страната му правят впечатление многобройните гробищни могили – едно от

² Fr. Vymazal (около 1900), S. G. Prantschoff (преди 1914), G. Weigand (1917), D. Gawriysky (1940), H. Walter u.a. (след 1955), V. Markovski (1960), St. Walewski (1964), K. Haralampieff (1969) и G. Marintschev (1983).

свидетелствата за тракийско присъствие на българска територия в течение на повече от три хилядолетия. В централното подножие на античния Хемус е разположена долината на благоухаещата дамска роза, недалеч от прочутата Тракийска гробница в Казанлък от IV/III в. пр. Хр. Изящните ѝ стенописи представят най-ранното известно изображение на погребално угощение.³ Достъпна за посещение е изградената в близост гробница-копие. Тук Манголд узнава за разкриването на друг голям некропол в полите на Балкана от V-IV в. пр.Хр. - т.нар. „Долина на тракийските царе”. Ученият се интересува от работата на археолозите и етнолозите, която през последните десетилетия се активизира. Благодарение на сензационните нови познания от разкопките на значими археологически находища се очертава и задълбочава значението на създадения от траките културен кръг на Балканите.

Историята на живописно разположения като в античен гръцки амфитеатър град Велико Търново, по стръмните северни склонове на Балкана, също вълнува учения. А през планинските урви, североизточно от Казанлък, Манголд достига до разкопките в Плиска и Преслав – столиците на Първото българско царство. Те се възправят символично и дълбоко свързани със старите цивилизации на Евразия, Европа и Близкия Изток. Сградите от дялани каменни блокове с монументална големина се разпознават и днес по руините в Плиска. Извън стените на Вътрешния град Манголд посещава епископската Голяма базилика – най-внушителната сакрална сграда от IX в. на Балкана. Огромното поле с археологически разкопки крие все още неочаквани изненади. Дори и монументалната система с отбранителни съоръжения свидетелства за историческото съзнание и гордо самочувствие на някогашните владетели, дръзнали да се конкурират с всемогъщия император в Константинопол или с франкския Карл Велики.

Общите строителни принципи на новата християнска столица Преслав (893-972) отразяват съвременни тенденции на развитие. Към тях се отнася новаторството в архитектурния облик на преславския дворец, неговата блестяща декорация, уникалната кръстополна Кръгла църква, триизмерната преславска пластика, фината рисувана керамика, керамичната икона, изящните творби на златарството, разкошните, украсени с изискани миниатюри ръкописи и т.н. В Историческо-археологическия музей Велики Преслав на Манголд му прави впечатление портретът на гордия български владетел Симеон (893-927) – забележителната личност, придала най-ярка изява на културния живот в Първото българско царство. Тук разгръщат дейността си творците от Преславската книжовна школа, която довеждат до блестящ разцвет (срв. Златанова 2008).

От Преслав пътят продължава към старото светилище при Мадара. Могъщо и тайнствено се издигат скалите сред високи гори. Каменна стълба води до подножието на отвесна 100-метрова скална стена. На 23 м височина е издялан прочутият Мадарски конник – монументален ранносредновековен релеф от VIII в., замислен като заклинално магично изображение.⁴ Манголд се взира точно нагоре, за да разчете надписите

³ През 1079 г. гробницата е включена от ЮНЕСКО в списъка на световните паметници на културата.

⁴ От 1979 г. се числи към световното културно наследство.

около ездача: дали надписът на гръцки гласи „Кан Тервел, конникът на утринната зора“?

Върху платото над Мадарските скали траките изграждат средищен център, а в голямата „Пещера на нимфите“ в подножието на скалите почитат своите божества. След тях идват римляните. Руините на огромна вила с 50 помещения над скалите напомнят на изсечена в небето корона от светлина. През XIV в. тук съществува цял скален манастир с параклиси, монашески килии и гробници. 383 стъпала водят нагоре, стръмни, извити и трудно преодолими като по път към небесното царство.

Характерен за България е хълмистият и планински пейзаж. Суровата алпийска област на Рила и Пирин планина предлага възможности за впечатляващи планински преходи. От времето на младежките си години в Швейцария Макс Манголд е дълбоко свързан с природата. Хармонията със и сред природата той поставя над всичко. В циркуса на магичните Седем рилски езера, където всяка година гости от цял свят празнуват ритуално паневритмията⁵, той е в хармонична връзка с природата и вселената. Същевременно цялото му същество е в съзвучие с космическите трептения и енергиите, съединяващи земя и небе в неповторима симфония. С въодушевление изкачва 2925-метровия планински връх – най-високия на Балканския полуостров. Мусала, откъдето се открива прекрасна гледка към всички планински региони на Балкана до бреговете на Егейско и Мраморно море, напомня на учения за високоалпийския пейзаж на родната му страна.

Сред гористите планински склонове се крие най-голямото българско светилище – основаният през X в. Рилски манастир. Богатото изографисване е завършено през XIX в. Около триста помещения в стилистиката на възрожденската иконография предлагат впечатляващо разнообразие от архитектурни детайли, изписани стени и тавани. Макс Манголд се възхищава на монументалния иконостас в манастирската църква. Между различните експонати в Църковно-историческия музей разглежда ценни свидетелства за религиозната и просветната дейност на манастира, грамоти на български царе, ръкописи от манастирската библиотека, открива разкошната дърворезба върху настолния кръст с 36 библейски сцени и около 650 миниатюрни фигури, изработени изящно от монах Рафаил в края на XVIII в.

В литературата и изкуството на България от края на 1970-те години се наблюдава активизиране на проблеми и задачи, актуални и в европейски контекст. Редица промени в културната политика на България се свързват с името на Людмила Живкова, чиито инициативи целят разкриване на специфично националното и утвърждаването му въз основа на древното културно наследство на страната. Особено място в нейната „Програма за всестранно развитие на личността“ заемат изтъкнати представители на световната култура като Леонардо да Винчи, Алберт Айнщайн, универсалните учени

⁵ Паневритмията е създадена през 1930-те години в България от Учителя Беинса Дуно, с гражданско име Петър Дънов, с цел хармонизиране на физическите, духовните и умствени функции на човека чрез ритмични движения под музикален съпровод. Последователното осъществяване на петте универсални принципа на Любовта, Мъдростта, Правдата, Добродетелта и Истината може да доведе до постигане съвършенството на новия човек.

Михаил Ломоносов и д-р Петър Берон, Константин-Кирил Философ, както и забележителният художник и философ Николай Ръорих.

В края на 1978 г. Българският лекторат в Саарбрюкен прави заявка за голяма фотоизложба, посветена на Николай Ръорих в Модерната художествена галерия на града. Но кой е Николай Ръорих? Макс Манголд познава добре дейността на по-големия му син, Юрий Н. Ръорих (1902–1960), известен изследовател на Централна и Източна Азия. Саарският учен притежава някои негови публикации в оригинал, като *Современная тибетская фонетика* (Москва 1928), *Тибетский язык* (Москва 1961) и *Тибетско-русско-английский словарь с санскритскими параллелями* (Москва 1983–1987). Специалистите от Юридическия факултет напомнят за „Пакта Ръорих“, предшественик на Конвенцията от Хага за опазване на културните ценности по време на война. Руският художник, писател, археолог, учен, пътешественик и философ Николай Ръорих (1874-1947) е номиниран многократно за Нобелова награда. Още в ранните си години става известен сред художествените кръгове в Санкт Петербург, проектира костюми и декори за театъра на Сергей Дягилев, изявява се като либретист и сценограф на прочутия балет от Игор Стравински „Пролетно тайнство“. Предприема изследователски експедиции в Тибет, Китай, Сибир и Монголия. Исполинските силуети на Хималаите се превръщат в доминираща тема на по-късните му творби. Изразителни репродукции на тези произведения са изложени през януари 1979 г. в голямата зала на Художествената галерия в Саарбрюкен по време на матинето, посветено на Н. Ръорих. Многобройните гости – професори (между които и М. Манголд), пълномощните министри на Индия, СССР и България, екипи на българската и местната телевизия, студенти – следят с интерес изложенията на докладчиците Анна Поблоцки (Хамбург) и проф. Азаря Поликаров от БАН. Дейността на Лектората вече е надхвърлила институтските граници.

Не само ежегодните изложби по повод на 24 май (Деня на светите Кирил и Методий, на славянската писменост и българската култура) в Института по славистика и балканология, но и честванията с участието на студентите от Саарбрюкен, които поднасят венци пред плочата на св. Методий в Елванген, формират диалогична атмосфера и насърчават културния интерес към България. Започват разговори за официално сътрудничество между университетите на Саарбрюкен и София. Идеята е на литературоведа-българист проф. Волфганг Геземан и на българската му колежка д-р Румяна Златанова. Със съдействието и на лутеранския теолог проф. Герт Хумел се осъществява единственото по рода си за времето сътрудничество с университета „Св. Климент Охридски“ в София.

Партньорството намира красноречив израз в многобройни съвместни проекти от областта на немско-българските културни и научни взаимоотношения, както и в основаването на т. нар. *Vulgaricum* (Институт за български език и култура) през 1995 г. в Саарбрюкен. Подписването на договора за сътрудничество между двата университета на 19.09.1980 г. става възможно, благодарение на подкрепата от страна на всички членове на Факултетския съвет, както и на съответните университетски и правителствени инстанции в Саарбрюкен и София – по време на отчуждаващи идеологеми и климат

на политическо недоверие. Дълбоко признание заслужават усилията на проф. Хумел⁶ за изграждане на „мостове“ на интелектуалния дискурс чрез сключените договори за сътрудничество между университетите на Саарбрюкен и София, Прага, Тбилиси и Варшава.

Юбилеен комитет под патронажа на тогавашния кмет на града, Оскар Лафонтен, изразява солидарността си с българите, които в 1300-годишната си превратна история успяват да съхранят националната си идентичност, съществено обогатили със самобитността и културното си богатство европейското духовно наследство. Силно впечатление оставят „Дните на българската култура 681-1981“ от 27 април до 24 май 1981 в Саарбрюкен. В симпозиума „Условия и аспекти на образуването на българската държава“ (6-8 май 1981) участват видни немски (между които и проф. Манголд) и български учени. Дълбоко вълнуващи са концертите на Дамския камерен хор с диригент Офелия Русева, както и на камерния състав „Студио концертанте“ под диригентството на Васил Казанджиев и с известните солисти – цигуларя Минчо Минчев и тромпетиста Николай Чочев. В кметството на града е експонирана представителна фотоизложба за историята и културните забележителности на България, както и българска филателна експозиция. В градското кино „Камера“ се представят премираните български филми „Козият рог“ на М. Андонов 1972, „Любов“ на Л. Стайков 1972 и „Бариерата“ на Хр. Христов 1979.

Макс Манголд се възхищава на българските музиканти. Музиката го обгръща като втора природа, самият той свири на няколко инструмента, почива си със собствени импровизации на пиано. Чувства се вътрешно свързан с проникновения музикален свят на младия диригент Ханс Цендер, който от 1971 до 1984 ръководи Симфоничния радиооркестър в Саарбрюкен, където представя авангардните си композиции. Свързвайки додекафонични и сериални методи с принципите на средновековната изоритмика, Цендер постига изискана хармонична обогатеност в „Песни по стихове на Йозеф фон Айхендорф“ или в творческите серии „Cantos“, по-късно в „Модели“, „Хьолдерлин“, „Калиграфии“ и др. въз основа на философски размисли от Хераклит и Платон до Дерида. Редица партитури принадлежат към новосъздадения от него жанр на „компилираната интерпретация“, към инструментално-мисловното иновативно тълкуване на бележити композитори от миналото като Хайдн, Шуберт, Шуман, Бетовен и др. М. Манголд следи с интерес симфоничните концерти на Х. Цендер в концертната Радиозала „Халберг“.

Ученият не пропуска нито една премиера на Саарландския държавния театър в града. От 1960 г. в продължение на 15 години върху работата на театъра оставя неповторимия си творчески отпечатък Херман Ведекинд (1910-1998) като негов забележителен интендант. Възхищение буди многостранната ангажираност на Ведекинд в служба на глобалното разбиране с източноевропейските страни и

⁶ Благодарение на ангажираността му, Саарският университет заема водещо място в международния университетски обмен на ФРГ още по време на студената война. Днес сътрудничеството с Университета в София е „по-обхватно от всички останали немски университетски сътрудничества със София взети заедно“ (Мюлер 2012: 247).

особено с Грузия. Така през 1975 г. възниква първото официално партньорство между Саарбрюкен и Тбилиси.

Макс Манголд познава лично и се възхищава на изкуството на Емилия Андонова, която от 1968 до 1980 се изявява в Саарландския държавен театър като единствена навремето си българска примабалерина във Федералната република. След успешна подготовка при забележителни педагози от Москва, Санкт Петербург и София, тя се утвърждава на европейска сцена като ярка изпълнителка със завладяващо очарование. Обкръжена от почитатели и близки на съпругата на тогавашния кмет на града, Оскар Лафонтен, тя блести в компанията му от видни общественици и интелектуалци. Нейната необикновена виталност утвърждава впечатлението, че в пламенната отдаденост на танца, в лекотата на нейния полет, в докосването до сценичния подиум е запазила нещо от онези тайнствени нестинарки, които оставят по стъпките си жар и въглен (Паскалевски, Златанова 2011: 149-215). Именно тази магичност успява да съхрани в артистичния си път талантливата българка, която превъплъщава главните роли в десетки творби както на класическия, така и на характерния жанр. Солистка е и на многобройни балетни интермедии в над 45 опери, оперети и мюзикъли. Благодарение главно на Е. Андонова балетната труппа към театъра постига завидно професионално равнище, интернационален престиж и известност.

Неуморните усилия на интенданта Херман Ведекинд, веднъж в годината да превърне Саарландския държавен театър в място за международни художествени контакти, постигат върхната си точка с артистичния обмен между Саарбрюкен и Тбилиси. Така през 1973 г. в Саарбрюкен се поставя грузинската национална опера „Даиси” от Захария Палиашвили, а в Тбилиси – „Лоенгрин” от Вагнер, посрещнати с голямо въодушевление от публиката в двете страни. М. Манголд наблюдава с интерес постановката на „Кавказкия тебеширен кръг” от Бертолд Брехт на езика, който самият той преподава в университета – грузински. Незабравимо е елегантното и вдъхновено изпълнение на „Сватбен танц” от Емилия Андонова и Вахтанг Гунашвили, грузинския балетмайстор и солист. Заразителен е огънят на грузинеца в поднесените от него нови форми на танца. А когато с горда осанка и разперени като криле на величествена птица ръце започва да кръжи около своята партньорка, сякаш се превръща в царствен кавказки орел.

И в педагогическата си работа Емилия Андонова заразява многобройните си ученици с духовните послания на високото изкуство. Възпитаниците ѝ се изявяват на балетната сцена и като балетни педагози по цял свят. С висока професионалност и харизматично излъчване Емилия Андонова преподава в престижната Балетна академия Кьолн „класическа техника” и „модерен танц” – от 1981 г. неотклонно до края на дните си през 2015 г. Тя е част от уникалното българско духовно присъствие сред множеството творчески дарования и значими представители на балетното изкуство в Европа от последните десетилетия на XX в.

Междувременно договорът за научно сътрудничество между Саарбрюкен и София е обхванал всички специалности и факултети на двата университета.⁷ В резултат от сътрудничеството се появяват и по-големи публикации⁸, множество сборници, посветени на международните конгреси по българистика 1981 и 1986 г. (напр. Геземан, Марков 1988; Хумел 1986; също Геземан 1981; 1984; 1986; 1990), в които взима участие и М. Манголд, обнародвани са редица статии от всички специалности на двата университета. От 1980 г. насам над двадесет професори и доценти посещават всяка година университета-партньор, за да продължат започнати съвместни проекти. Редица дипломанти, докторанти и млади учени вземат участие в разменни научни програми.

Макс Манголд ръководи всеотдайно и неуморно многобройни магистърски и докторски работи. Със своята добронамереност и готовност да изслуша всеки, да вникне в същността на разработвания научен проблем⁹, той е изключително ценен и търсен като незаменим духовен наставник, раздаващ щедро знания и опит от лингвистично многоизмерния си свят с 'вавилонско-олимпийски' хоризонти. С високите си изисквания и неподкупна професионална етика той олицетворява истинския хуманист, застъпващ се и за същинските стойности на българската културна идентичност в европейски контекст. Колегите му от България¹⁰, които са имали удоволствието да общуват с този универсален и високо ерудиран учен, съхраняват спомена за него като подтик и вдъхновение за по-нататъшната си дейност в служба на безусловно интернационалната наука и култура.

ЛИТЕРАТУРА

- Becker 2009: *Becker, V.* (Hrsg.). *Zeiten – Kulturen – Systeme. Gedenkschrift für Jan Lichardus.* Saarbrücken.
- Barry, Pützer 2002: *Barry, W. J., M. Pützer* (Hrsg.). *Festschrift für Max Mangold zum 80. Geburtstag.* Saarbrücken.
- Bonner 1993: *Bonner, M.* u.a. (Hrsg.). *Nachbarschaften: thematische und systematische. Festschrift für Max Mangold zum 70. Geburtstag.* Saarbrücken.
- Gesemann 1981/1982: *Gesemann W.* u.a. (Hrsg.). *1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristik-Kongreß Sofia 1981. T. 1. -3. Neuried.*

⁷ Най-голям успех отбелязват провежданите съвместни археологически разкопки със забележителни находки от праисторическо време в Драма, Ямболско. Срв. напр. Лихардус 2000; Бекер 2009). За значителните археологически находки свидетелства особено експозицията от есента на 1988 г., представена в Саарбрюкен. Тя се придружава от специален каталог, изработен на високо научно и техническо равнище (Фол, Лихардус 1988).

⁸ В рамките на проекта „Интеркултурно обучение в немско-български контекст“, под ръководството на Р. Марти и П. Петков, излизат от печат: Радева, Валтер, Пенчев, Комати 2003; Комати, Влахова-Руйкова 2003.

⁹ Както имах възможност да се убедя по време на дейността ми в Саарбрюкен 1973-1977, 1978-1981.

¹⁰ Срв. напр. приносите на българските учени в Бери, Пюцер 2002.

- Gesemann 1984: *Gesemann, W. u.a. (Hrsg.). Bulgarien: internationale Beziehungen in Geschichte, Kultur u. Kunst. Symposium vom 19.-24. Mai 1982 in Ellwangen. Neuried.*
- Gesemann 1986: *Gesemann, W. u.a. Einundzwanzig Beiträge zum 2. Internationalen Bulgaristik-Kongress in Sofia 1986. Neuried.*
- Gesemann 1988: *Gesemann, W., G. Markov (Hrsg.). Deutsch-bulgarische Kulturbeziehungen 1878-1918. Sofia.*
- Gesemann 1990: *Gesemann, W. u.a. (Hrsg.). Bulgaristik-Symposium Marburg. Neuried.*
- Zlatanova 1976: *Zlatanova, R. Die Struktur des zusammengesetzten Nominalprädikats im Altbulgarischen. Slavistische Beiträge, Bd. 103. München.*
- Zlatanova Златанова 1980: *Zlatanova, R. Ein Kapitel Geschichte der Slawistik in der BRD (Paläoslawistik an der Universität des Saarlandes 1959-1969). – Palaeobulgarica, IV (1980), № 2, 88-105.*
- Zlatanova 1981: *Zlatanova, R.. Phonemoppositionen im Altbulgarischen. Phonetica Saraviensia, Nr. 2. Saarbrücken.*
- Златанова 1984: *Златанова, Р. За фонологичната система в старобългарски. – Palaeobulgarica, VIII (1984), № 2, 51-59.*
- Златанова 1986: *Златанова, Р. Старобългарски. История на българския език. – В: Увод в изучаването на южнославянските езици. София, 43-215.*
- Златанова 2008: *Златанова, Р. При изворите на европейската цивилизация. – In: Abt Fromme OCist, B., R. Zlatanova (Hrsg.). Bulgarien in Himmerod. München, 336-356.*
- Comati, Vlahova-Ruykova 2003: *Comati, S., R. Vlahova-Ruykova. Bulgarische Landeskunde. Ein Lehr- und Textbuch. Hamburg.*
- Lichardus 2000: *Lichardus, J. Forschungen in der Mikroregion von Drama (Südostbulgarien): Zusammenfassung der Hauptegebnisse der bulgarisch-deutschen Grabungen in den Jahren 1983-1999. Bonn.*
- Mangold 1973: *Mangold, M. Sprachwissenschaft. Darmstadt.*
- Mangold 1981: *Mangold, M. Numerierte Paradigmatisierung und bulgarische Lexikographie (mit Bibliographie). – In: 1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristik-Kongress Sofia 1981. T. 1. Neuried, 281-302.*
- Mangold 1984: *Mangold, M. Bulgarische Lautschrift für Deutsche. – In: Einundzwanzig Beiträge zum II. Internationalen Bulgaristik-Kongress in Sofia 1986. Neuried, 137-149.*
- Mangold 1986: *Mangold, M. Der velare Nasal im Russischen und Bulgarischen. – In: Festschrift für Wolfgang Gesemann. Bd. 1. Neuried, 145-155.*
- Michel 1982: *Michel, G. Zur Häufigkeitsverteilung der Wortlänge im Bulgarischen und im Griechischen. – In: Gesemann, W., H. Schaller, K. Haralampieff (Hrsg.). 1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristik-Kongress Sofia 1981. T. 2. Neuried, 145-208.*
- Michel 1987: *Michel, G. Das Plovdiver Evangeliar: slavische Handschrift Nr. 67 der Plovdiver Nationalbibliothek, ein Denkmal der mittelbulgarischen Sprache des 13.-14. Jahrhunderts. Neuried.*
- Müller 2012: *Müller, W. Protestantische Theologie an der Universität des Saarlandes. – Blätter für pfälzische Kirchengeschichte 79, 237-247.*
- Паскалевски 2006: *Паскалевски, Сп. Дух и отдаденост. – В: Паскалевски, Сп. (съст.). Диалог и духовност, т. I. Сборник в чест на Румяна Златанова. София, IX-XXV.*
- Paskalevski, Zlatanova 2011: *Paskalevski, Sp., R. Zlatanova. Auf Terpsichores Schwingen. Die Ballerina Emilia Andonova. Sofia.*

- Radeva, Walter, Penčev, Comati 2003: *Radeva, V., H. Walter, J. Penčev, S. Comati*. Bulgarische Grammatik. Morphologisch-syntaktische Grundzüge. Hamburg.
- Ternes, Wodarz 1991: *Ternes, E., H. W. Wodarz* (Hrsg.). Theoretische und praktische Phonetik: Max Mangold zum 65. Geburtstag. Hamburg.
- Fol, Lichardus 1988: *Fol, A., J. Lichardus* (Hrsg.). Macht, Herrschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und die Anfänge einer neuen europäischen Zivilisation. Saarbrücken.
- Fol, Lichardus, Nikolov 2004: *Fol, A., J. Lichardus, V. Nikolov*. Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus. Katalog – Handbuch. Mainz.
- Hummel 1986: *Hummel, G. u.a.*(Hrsg.). Festschrift für Wolfgang Gesemann. Bd. 1.-3. Neuried.